

Geografiya ta'limida o'quvchilarining dunyoqarashini shakllantirish muammolari

Sayyora Xudayberganovna Matsaidova
matsaidovasayyora@gmail.com
Maftuna Anvarjon qizi Rustamova
rustamova97maftuna@gmail.com
Urganch davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilar dunyoqarashini shakllantirish masalalari tahlil qilingan. Geografiya fanining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, zamonaviy ta'lim usullari va ta'lim vositalarini qo'llagan holda o'qitish samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: dunyoqarash, zamonaviy ta'lim, tushuntirish-illyustrativ mashg'ulot, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, aqliy hujum, geografik qobiq

Problems of students' worldview formation in geography education

Sayora Khudaiberganovna Matsaidova
matsaidovasayyora@gmail.com
Maftuna Anvarjon kizi Rustamova
rustamova97maftuna@gmail.com
Urganch State University

Abstract: This article analyzes the issues of students' worldview formation. Taking into account the specific features of geography, the issues of increasing the effectiveness of teaching using modern educational methods and educational tools are highlighted.

Keywords: worldview, modern education, explanatory-illustrative training, person-oriented approach, brainstorming, geographical sphere

Jahonda va jamiyatda yuz berayotgan global o'zgarishlarning bugungi sharoitida yosh avlod taqdiri, uning kamol topishi, ta'lim va tarbiyasi ko'pchilikni alohida, chuqur tashvishga solmoqda.

Zamonaviy jamiyat o'zining global muammolari bilan emas, balki ko'p qirrali, tez o'zgaruvchan dunyoda jamiyatni, odamlarni va o'zini yaxshi biladigan,

madaniyatda qimmatli narsalarni saqlaydigan, o'z faoliyati natijalarini, o'zaro munosabatlarni kontseptual ravishda tushunadigan insonni talab qiladi.

Zamonamizning xilma-xil muammolarini, jumladan, ta'lim muammolarini hal qilish inson qadr-qimmati, ezgulik tekisligida amalga oshirilishi kerakligi, dunyoqarashning gumanistik g'oyalari borliq haqidagi bilimlar tizimi sifatida, insonga munosib hayot yaratishda odamlarni birlashtiradigan umumiy narsani tashkil qilishi kerak. Zamonaviy ko'p qutbli dunyoning ob'ektiv tendentsiyasi sifatida globallashuv tomonidan aniqlangan muammolarni hal qilishda ta'limning roli insonning axloqiy tanlov qilish qobiliyatini rivojlantirishdan iborat bo'lib, bu unga yaxshilik qiymati umumiy axloqiy, qadriyat bilan belgilanadiganligini anglash imkonini beradi. "Dunyoning kuchayib borayotgan birligi"ning asosi, insonparvarlik tamoyili insoniyat va shaxsning hayotiy faoliyatining ustuvor tamoyili ekanligi, qadr-qimmat insonning "eng yaxshi" fazilatlaridan biri ekanligi.

Shu bilan birga, shuni aytish kerakki, zamonaviy ta'lim jamiyatdagi o'zgarishlarni hali hisobga olmadi, bu esa shaxslararo, guruhlararo munosabatlarning tabiatini o'zgartirishga olib keladi; bolalikni nafaqat uning chegaralarini kengaytirish ma'nosida, balki, eng muhimi, o'quvchilarni shaxsiy rivojlanishini sun'iy ravishda kechiktirish, ularning kvazi ehtiyojlari, kvazi qiziqishlari o'sishini faollashtirish nuqtai nazaridan o'zgartirish.

O'quvchilarda dunyoning yaxlit manzarasini, bilim olish madaniyatini, fikrlash madaniyatini, muloqot madaniyatini shakllantirish, umumiy ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirish, axloqiy tanlov qilish qobiliyatini pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq ravishda amalga oshirish orqali ta'minlanadi. O'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashda faoliyatga yo'naltirilgan va shaxsga yo'naltirilgan yondashuv. Rivojlantiruvchi ta'lim kontekstida maktab o'quvchilarini o'qitish va tarbiyalashda faollikka asoslangan yondashuv o'quvchilarni turli xil faoliyat turlariga jalb qilish belgisi ostida amalga oshiriladi, ularning amalga oshirilishi semantik sohani, o'quvchilarning ma'naviyat tizimini boyitishga olib keladi.

Tushuntirish-illyustrativ mashg'ulot bilimlarni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan vaqt nuqtai nazaridan tejamkor, lekin u rivojlantiruvchi emas va pirovardida ijodkorni emas, balki ijrochini tayyorlaydi.

20-yillarning boshlarida joriy asrda tushuntirish va illyustrativ o'qitishni takomillashtirish yo'llarini izlash natijasida ta'limning yangi turi - o'qituvchi-maslahatchi rahbarligida mustaqil bilim olish (Daltonplan, brigada-laboratoriya usuli, loyiha usuli paydo bo'ldi). Bosqichlar oxirida (bir necha kun, hafta va hatto oylar) o'qituvchi topshiriqlarni tekshirdi, bilimlarni umumlashtirdi va yangi topshiriqlar berdi.

O'quv materiali endi o'z-o'zidan maqsad sifatida emas, balki o'quv jarayoni sub'ektlarining shaxsiy fazilatlarini to'liq namoyon qilish va rivojlantirish uchun

sharoit yaratadigan vosita sifatida ishlaydi. O'quv jarayonida shaxsni maqsadli rivojlantirish imkoniyatini belgilovchi omillar - o'qituvchi faoliyatining algoritmi, uning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini; shaxsga yo'naltirilgan yondashuv doirasida yozilgan darslik va o'quv qo'llanmalari, dars va sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish shakllari va usullari; sinfning va umuman maktabning ta'lim muhiti yuzaga keladi.

Zamonaviy an'anaviy maktabda hukmronlik qiluvchi tushuntirish-illyustrativ ta'lim asosida assotsiativ nazariyalar yotadi. Ko'p jihatdan maktab bitiruvchilari to'liq ta'lim olmasliklarining sababi, xususan: ularda ijodiy faoliyat tajribasi, mustaqil bilim olish qobiliyati va har qanday boshqaruv sohasida erkin shug'ullanish istagi rivojlanmaydi [1].

S.L.Rubinshteyn, N.A.Mechinskaya, T.V.Kudryatsev singari psixologlar ta'lim jarayonida aqliy taraqqiyotning ta'minlanishi zarurligi haqida batafsil to'xtalib o'tdilar. Ularning fikricha aqliy taraqqiyot nafaqat o'zlashtirilgan bilimlarning hajmi va sifati bilan tavsiflanadi, balki bilish jarayonlarining tuzilishi bilan, o'quvchilardagi mantiqiy operatsiyalar va aqliy harakatlarning tizimi bilan ham tavsiflanadi. Bu esa o'quvchi dunyoqarashini shakllanishiga olib keladi [2].

Tajriba jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarnig o'quvchi ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda o'rni haqida tadqiqot ishlarimizni olib bordik. Bunda, pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llashda foydalaniladigan muammoli ta'lim, aqliy hujum, "BxBxB" usuli, kichik guruhlarda ishlash singari interfaol usullardan foydalanish jarayonidagi o'quvchi munosabatlaridagi o'zgarishlarni baholashga erishdik. Buning uchun o'quvchilarning ushbu usullari qaysi jihatdan faoliyat samaradorligiga ta'sirini baholashga erishdik.

O'quvchi dunyoqarashini shakllantirishda bugungi kunda ta'lim vositalarining roli katta. Shuningdek, har bir fanning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ta'lim beriladi. Bu borada geografiya fanining alohida o'ziga xos tomonlari mavjud.

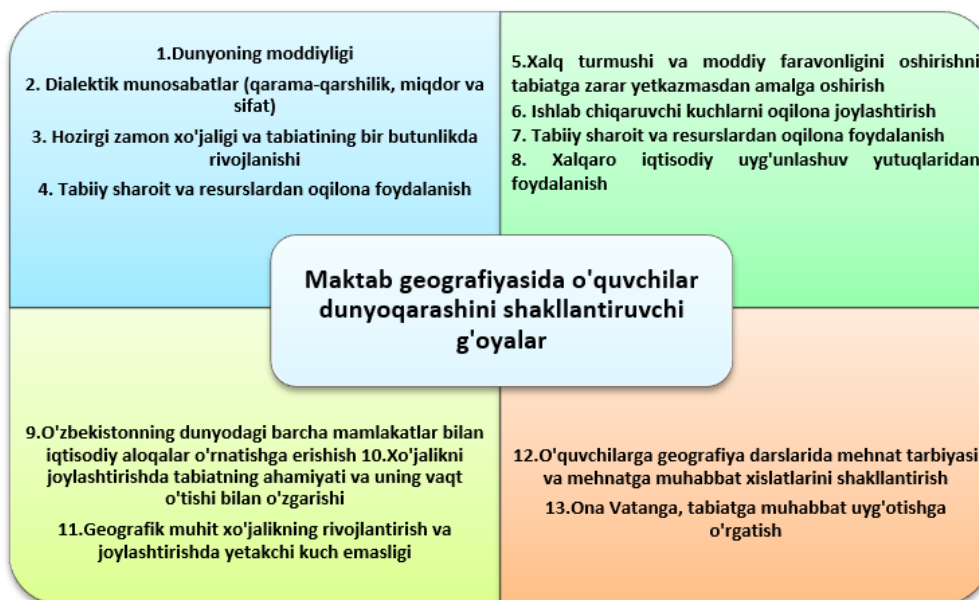
Geografiya qaysi bir ma'noda dunyoviy, Yer yuzidagi butun borliq, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning hududiy jihatlarini o'rganuvchi fan. Qachon va qaerda hudud to'g'risida so'z borar ekan, uning egasi albatta geografiya fani hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan "Geo" - bu faqat Yer emas, balkim hudud hamdir. Uning "yerligi", eng avvalo, geologiya faniga tegishli, bunday talqin qisman tabiiy geografiya uchun ham xos. Ammo geografiya fani asosan yer usti, geografik qobiq bilan shug'ullanadi, uning po'sti va tuzilishi (tarkibi), rivojlanish tarixi esa geologiya obyektini sanaladi. Bu ikki fanni bog'lovchi "ko'prik" vazifasini geomorfologiya bajaradi.

Ma'lumki, geografiya ayni vaqtda ham tabiiy, ham ijtimoiy fanlar tizimiga kiradi. Shu sababdan bu fanning qamrovi keng, uning nigohida butun mavjudot ko'rinishi (obrazi) gavydalanadi. Lekin geografiya ob'ektiv borliqni "donalab"

(yakkalab) o'rganmaydi, unga majmual va tizimli yondashadi. Geografik fikrlash, geografik madaniyat va tafakkurning asl mohiyati ham shunda [3].

Geografiya fani inson dunyoqarashi uchun ham o'ta muhim bo'lgan fandır Insoniyat tamadduni ayni shu borliq haqidagi ta'lim tufayli ravnaq topgan.

O'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish tinimsiz mehnat va muntazamlilik asosida ish olib borishni talab qiladi. Geografiya ta'limini shunday tashkil qilish kerakki, tabiat va xo'jalikda sodir bo'ladigan voqea va hodisalar bog'liqlikda, aloqadorlikda, doimiy o'zgarishda va rivojlanishda ekanligini har bir o'quvchi mustahkam egallashiga e'tibor berishi kerak. Geografik qobiqda bo'lib turadigan hodisalarni o'quvchilar mustahkam baholay olishga erishmog'imiz lozim. Demak, maktab geografiyasida oquvchilar dunyoqarashini shakllantiruvchi g'oyalar quyidagilardir:

1-rasm. Maktab geografiyasida oquvchilar dunyoqarashini shakllantiruvchi g'oyalar

Demak, yuqoridagilardan shu narsa ko'rinadiki, maktab geografiya mazmunida falsafiy, iqtisodiy, ekologik, siyosiy va sof geografik mazmundagi g'oyalar bor. Ularni darslarda bir-biridan ajratish samarali natijalari bermasligini tajribalar ko'p marta isbotlagan.

Ilmiy texnika taraqqiyotning rivojlanishi tabiat bilan jamiyat o'rtasidagi murakkab aloqadorlik kelgusida geografiya jarayonida yangi g'oyalarni yuzaga keltirishi mumkin. Har bir dars o'quvchilar dunyoqarashini shakllantirishda cheksiz imkoniyatga ega ekanligini barcha geografiya o'qituvchilari his eta olishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://goaravetisyan.ru/uz>

2. Абдужалилова Ш.А., Қораев С.Б. Талабалар дунёқарашини шакллантиришда педагогик технологияларнинг ўрни. Academic research in educational sciences volume. 2020.

3. Ўзбекистон География жамияти ахбороти. 46-жилд // Илмий мақолалар тўплами. - Тошкент, 2015 йил. 3-7 бетлар ISSN: 0135-9614. <https://www.uzgeo.uz>